

60. Részletek Jordáky Lajosnak, a Bolyai egyetem professzorának napló-feljegyzéseiből. Kolozsvár, 1956. augusztus 6. – október 19.

[...] ¹

Augusztus 6. Demeter János keresett fel. Vidéki tapasztalatairól beszélt. Korrupció, lopás és kibírhatatlan nacionalizmus – ez a mai falu. Az állapotok gazdasági, társadalmi és nemzetiségi viszonylatban rosszabbak, mint bármikor (...) ² Az Egyetemen egyes karokra egyáltalán nem vesznek fel hallgatót, másokra tíz, legfeljebb húsz diákot. Tűrhetetlen ez is. Mit kérkedünk a kultúrával, a magas színvonallal, a nemzetiségek szabad érvényesülésével, amikor a tények napról-napra az ellenkezőjét bizonyítják!

Bisztray Mária látogatott meg. Sokat beszélt Grozáról. ³ A színház miatt el van keseredve.

Augusztus 7. Bruder azt mondja, hogy felkereste ismét Deleanu, és Gh. [*Gheorghiu*]-Dej üdvözlét hozta. Cikket adott. Tervei vannak vele. Nincs kizárva nemcsak párttagságának visszaadása, hanem központi bizottságba való kooptálása sem. Véleményszabadságot, pártdemokráciát, Lakatos, Venczel kibocsátását, Pásztai és mások ügyeinek intézését kérte. Ilyen vonatkozásban megerősíttem. Egy igazán demokráciára és szabadságra, szabad vitára épített pártra van szüksége a proletariátusnak. Ebből azonban ki kell ebrudalni minden gyilkost, önérdéket néző karrieristát és kalandort. Meglátjuk, mi lesz. Úgy látszik, a szociáldemokratákkal a kérdést nagyon sürgősen kell megoldani. Nyilvánvalóan napok alatt (...)

Vescan Filu látogatott meg. Nagyon vágyik haza, Kolozsvárra a száműzetésből. Beteg, s mintha lelkileg erősen meg lenne törve.

Dobay – 1945-ös években jogászokodott az Egyetemen – keresett fel. Bizonyos álláspontot ⁴ ismertetett Erdéllyel kapcsolatban. [...] ⁵

Augusztus 13. Az emberek mindenütt elégedetlenek. A nyomor megdöbbentő. Ezen az életen gyökeresen változtatni kell. Mindenekelőtt megoldani a gazdasági kérdéseket. De hogyan lehetséges ez egy annyira korrumpált és erkölcstelen gépezettel és közszellemmel, mint amely uralja az egész országot?

Augusztus 20. A nemzeti elnyomás a kirobbanás felé közeledik. Lehetetlen, hogy ne látnák, milyen borzalmas és tűrhetetlen. Ha meg látják, akkor feltételezhetően nemcsak a kormány, hanem a párt nemzetiségi politikája is a nagyromán sovinizmus vonalán megy (...) Így nem lehet marxista-leninista politikát üzni.

Augusztus 22. Gáll Ernő, [*Balogh*] Edgár és Demeter János kerestek fel. Megbeszéltük a nemzetiségi kérdést a munkásság és értelmiség terhei és helyzete szempontjából. Ernő tájékozódni akart. Edgár óvatosságot javasolt. Még János is fel volt háborodva. Mária igen indulatos.

Augusztus 24. Felvételi vizsgák. Történelemhamisítás minden vonalon. Tönkretett ifjúság. Jelszavakat és hazugságokat szajkóznak. Legalább az Egyetem válna az igazságok hirdetőjévé. [...] ⁶

1 A kihagyott részben az 1956. március 11. – augusztus 5. közti feljegyzések olvashatóak.

2 A (...) -lel jelölt részek Molnár Gusztáv kihagyásai.

3 Bisztray Mária színész, színházigazgató Petru Groza lánya volt.

4 Dobai István elkészített egy tervezetet Erdély jövőjével kapcsolatban. Ebben Erdély megosztását javasolta – mert szerinte ez az egyetlen megoldás a magyar és román nép hosszútávú megbékéléséhez. Tervezetét el akarta juttatni az ENSZ-hez, ahol épp a „magyar ügyet” tárgyalták. Dobait – miután a felkeresett Márton Áron püspök elutasította elképzeléseit – 1957. március 20-án gyulafehérvári állomáson letartóztatták. 1957. november 5-én életfogytiglani kényszermunkára ítélték, társai ugyancsak hasonlóan súlyos ítéleteket kaptak.

5 Az augusztus 9., 10., 11., 12.-i feljegyzéseket nem közöljük.

6 Az augusztus 25.-i feljegyzést nem közöljük.

Augusztus 26. [Jancsó] Elemér megy Pestre. Tanácsokkal láttuk el. Remélhetőleg egyszer majd lesz bátorsága, s informálni fogja a magyar írókat és tudósokat az itteni helyzetről.

Szabédiék. A Székelyföldön ugyanaz a helyzet, mint a többi részen. Az autonómia légvár és illúzió. A nemzeti elnyomás állandó és fokozódik. Mindenütt iskolamegszűntetések. A minisztériumban még a statisztikát is meghamisítják. Kolozsváron az elemi iskolákba beiratkozottak 30 százaléka magyar.[...] ⁷

Augusztus 29. A Bolyain a Minisztériummal vívott küzdelem győzelemmel ért véget. Visszaállították a tavalyi létszámot a felvételeknél, s ami ennél lényegesen fontosabb, a megszüntetett tudományszakokat. Az akcióból Bányai is kivette a részét (...)

Szeptember 1. Az Egyetem megnyitó ünnepélyén Gáll Ernő határozott és bátor ünnepi beszédet tartott. Dogmatizmus és alkotásképtelenség ellen, a magyarságot fenyegető nacionalizmus ellen, a magyar nyelv-irodalom-történelem életrekeltéséért és tudatosításáért (...) Szép volt hallani, amit már rég nem lehetett. [...] ⁸

Szeptember 8. Még mindig semmi változás az országban. Látszólag itt erősebb a sztálinizmus, mint volt bármikor. Ennek a sztálinizmusnak azonban itt is fel kell számolódnia.

Szeptember 10. Hosszú beszélgetés Bányáival, Szabédinál, [Balogh] Edgár, Bodor [András] és Kelemen [Béla] jelenlétében. Nemzetiségi és belpolitikai kérdések. Bányai súlyos vereséget szenvedett az Egyetem alapszervezetében. Csehi csoportja kibuktatta a vezetésből; a kolozsvári pártkonferenciára 4 szavazattöbbséggel Csehit választották meg Bányáival szemben (...) Úgy látszik, ez a vereség egyik oka Bányai felénk való közeledésének. Azt hiszem, néhány hónappal elkésett vele. Bányait és bárkit támogatni kell a nemzetiségi küzdelemben – ha hajlandó és kész harcolni. A Csehivel való harc azonban közvetlenül nem érdekel. Legfeljebb csak annyiban, hogy ha Bányai vereséget szenved, helyére semmi esetre se jöhessen Csehi, aki gyűlöli a magyar kultúrát, ha teheti, árt a magyarságnak, még akkor is, amikor – mint az utóbbi hónapokban – annak védelmezőjeként lép fel. Mindenesetre a Csehi-frakció előretörését meg kell akadályozni, mert veszélyt jelent a magyar kultúra kibontakozására (...) Mindinkább meggyőződésemmé válik, hogy a Bányai-féle szektáriánusokkal és a Csehi-féle frakciókkal szemben mi képviseljük a szocializmus egyetemességét és a magyar nemzeti kultúra népi kapcsolatait (...) Ezt a vonalat most már ki kell bontakoztatnunk minél szélesebb rétegek között. A hétórás beszélgetés mindenesetre hasznos volt. [...] ⁹

Szeptember 24. Gyulafehérváron Hunyadi sírjának a megkoszorúzása a Nagytemplomban. Márton Áron szép, mérsékelt és nemes hangú beszédben üdvözölte a delegációkat. Itt felemelő volt a templomba való belépés. Az orgona magyar Mária-éneket játszott.

Kinn voltunk Szentimrén. Nyolcszáz éves templom. Hívó már nincs a faluban. De a vasárnapi istentiszteletre a szomszéd gyárból bejövőköt közápor fogadja a helyi románok részéről. Czira, a szomszéd község református papja – osztálytársam volt – és Sikó öreg pap panaszkodtak el szenvedéseiket. (...) És élményekben gazdagon hazajöttünk.

De mit tegyünk hatékonyan és hatásosan népünk megmentésére, népeink együttműködésére (...) Minden kő, amit láttunk, nagy történetformáló erőnk bizonyítéka. Nem maradhatunk elfajzott utódai a történelemalakítóknak.

Szeptember 27. Miron Constantinescu, Fazekas és [Vasile] Vaida ma fogadták [Balogh] Edgárt, Demeter Jánost és Gáll Ernőt s valószínűleg másokat is. Edgárral csak tudományos

⁷ Az augusztus 27.-i feljegyzést nem közöljük.

⁸ A szeptember 2., 6. -i feljegyzéseket nem közöljük.

⁹ A szeptember 11., 12., 19., 20., 22., 23.-i feljegyzéseket nem közöljük.

kérdésekről beszélgettek. Demeterrel a nemzetiségi kérdéstről. Kijelentették, hogy számos nemzetiségi sérelmet azonnal orvosolnak.

Szeptember 28. Ma este kétórás megbeszélést folytattam Miron Constantinescuval, Fazekas Jánossal és Vaida Vasiléval. Beszélgetésünk kiterjedt a nemzetiségi kérdésre, nemzetiségi sérelmekre és megoldásokra, egyetem, értelmiség, diákság és munkásság kapcsolataira, Kolozsvár és az erdélyi városok magyar jellegének külsőségeiben való megnyilvánulására, a Hunyadi-ünnepségekre és saját tudományos munkámra és terveimre (...) A beszélgetés termékeny volt, s ha részükről nem csak taktikai engedmény, hanem őszinte és becsületes fordulat, akkor lesz eredménye. Az a benyomásom azonban, hogy egyelőre nem a belső meggyőződés, hanem a körülmények kényszerítő ereje készítette őket tájékozódó megbeszélésekre. Végül is kénytelenek voltak velünk is tárgyalni (...) Egyelőre megoldanak majd egy csomó részkérdést a nemzetiségi sérelmekből, hogy ne kelljen a lényegre térni. Természetesen elfogadjuk, de nem mondhatunk le az alapvető kérdések megoldásáról. Szocialista demokrácia, szabadság, önrendelkezés – mind olyan kérdések, amelyek nélkül az emberi élet elképzelhetetlen (...) Miron különben kifejtette, hogy ellenzi a nemzetiségi státútumot, mert arra a szocializmusban nincs szükség. Lehet, hogy igaza van. De viszont szükség van az önkormányzatok biztosítására a legkisebb egységig. Minden város és falu maga döntsön nyelvi igazgatásáról és még sok másról.

Október 3. A nemzetiségi kérdésben bekövetkezett a fordulat. Bár még mindig idegenkedik a Párt a kérdés elvszerű és teljes megoldásától. Egyelőre rendezik a legkirívóbb sérelmeket a kulturális fronton. Mindenesetre tény, hogy a Párt foglalkozik a nemzetiségi kérdéssel, tárgyalásokat kezdett a Pártból kizárt vagy félreállított magyar vezetőkkel, s elismerte, hogy jelenleg a román nacionalizmus a legveszélyesebb erő, és a küzdelmet ez ellen kell irányítani. (...) Az írókkal való ülés kemény és viharos volt. Szabédi, Csehi és a fiatalok a leghatározottabbak. Bányai és Nagy István óvatos. Balogh Edgárt veszélyes tétellel fejezte be ragyogóan felépített beszédét. Úgy látszik, tovább viszi régi vonalát, amit Jilaván részletesen kidolgozott és megfogalmazott (...).

Magyar alminiszter a kulturális és közoktatásügyi minisztériumban, mezőgazdasági főiskola és a szakmai oktatás visszaállítása, kétnyelvűség a magyar városokban, az Akadémia magyar tagozatának a megszervezése, folyóiratok megindítása, a Bolyai egyetemi jellegének elismerése és a bukaresti egyetemmel való egyenrangúsítása, és még számos részlet megoldás lép életbe haladéktalanul. [...] ¹⁰

Október 9. A nagyváradi katonai törvényszék volt elnöke, Bágye ezredes elmondotta, hogy 1953 őszén azt az utasítást kapta a Belügyminisztérium államvédelmi osztályának egyik őrnagyától, hogy ügyükben halálos ítéletet kell hoznia. A Pătrășcanu-per¹¹ előtt kellett volna ítélni. Bágye áttanulmányozta az iratokat, és megállapította, hogy nincs bűncselekmény, ami miatt elítélhetne. Nem mert szembekerülni a belügyminiszterrel¹² sem. A tárgyalás előtt beteget jelentett, s átadta egy kapitánynak azzal a megjegyzéssel, hogy nem látja bűnösségüket... Mi megmenekültünk azáltal, hogy a perben felülkerekedtünk. Bágyét különben elmozdították állásából. [...] ¹³

Október 11. Fazekas János az Egyetemen volt. Hosszasan beszélgettem vele. Jelen volt Ardeleanu is, a sajtófőnök, a cenzúra legfőbb vezetője. Felvettem a sajtószabadság kérdését

¹⁰ Az október 6., 7., 8.-i feljegyzéseket nem közöljük.

¹¹ Lucrețiu Pătrășcanu és társai pere 1954. április 6. és 14. közt folyt a bukaresti katonai törvényszéken. 14-én halálra ítélték, két nap múlva pedig kivégezték.

¹² Alexandru Drăghici

¹³ Az október 10.-i feljegyzést nem közöljük.

is (...) Lényegében kitértek [a kérdés elől]. Szerintük vannak hibák, de alapvetően a Párt vonala 1953 óta helyes. A fejlődés más álláspontra fogja kényszeríteni őket. [...] ¹⁴

Október 15. Megérkezett Tamás Áron a feleségével.¹⁵ Nálunk lakik. Késő éjszakáig beszélgettünk. Áron bölcs lett és sok értékes gondolata van. Két haza tudja ma magáénak, Erdély és Magyarország. [...] ¹⁶

Október 17. Ma Bányainál voltunk Tamásival. Délután az egyetemi diákság körében tartott előadást. A diákság ünnepelte úgy, ahogy az utóbbi években senkit. Ez már tüntetés volt a magyar irodalom egysége mellett. Nagy diadalt arattunk. [...]

Október 19. A kolozsvári akciónak és mozgalomnak mind erősebb a visszhangja Bukarestben a román írók között is. A magyarok lázadásáról beszélnek ismét, azt hiszem, sokan gyűlölettel, de sokan szégyenkezéssel, hogy még mindig semmit sem tesznek, amikor mi kemény harcokat folytatunk nemcsak a nemzetiségi jogokért, hanem a szabadságért, a demokráciáért, a szocializmusért, az emberiségért, s magáért az emberért. [...] ¹⁷

Jordáky Lajos naplója. (Közzéteszi: Molnár Gusztáv.) Medvetánc, 1988. 2-3. sz.

¹⁴ Az október 12. és 14.-i feljegyzéseket nem közöljük.

¹⁵ Tamási Áron 1944 óta nem járt otthon, a szülőföldjén.

¹⁶ Az október 16.-i feljegyzést nem közöljük.

¹⁷ A későbbi feljegyzéseket nem közöljük.